stelde dividend en is deze niet te bepalen naar de nominale waarde na de terugbetaling."

Prinsen merkt echter in W. 3281 t.o.v. dit arrest m.i. terecht het volgende op:

"Betwijfeld moet worden, of de opvatting, dat door de terugbetaling van het kapitaal met afstempeling geen nieuwe bron ontstaat, met het systeem der wet in overeenstemming kan worden geacht. Immers zal als regel het terugbetaalde kapitaal weder in andere effecten worden belegd, waarvan de opbrengst overeenkomstig art. 14 wordt bepaald, zoodat de opbrengst van dit deel van het vermogen tweemaal onder het inkomen wordt begrepen."

Voor zoover ik kan oordeelen, moet het standpunt van den H.R. in zijn arrest B. 5731 worden gewraakt en meen ik te mogen verwachten, dat de H.R. op dit arrest zal terugkomen, indien hij over dit punt opnieuw een oordeel zou moeten vellen.

Uit een oogpunt van billijkheid,

is m.i. het voorstel tot terugbetaling van 25 % op de pref. aandelen, eveneens zeer goed te verdedigen en wel op de volgende gronden:

- 1e. het evenwicht in de oorspronkelijke kapitaalsverhoudingen n.l. de gelijkheid in de nominale bedragen van het gewone en het preferente kapitaal wordt erdoor hersteld;
- 2e. de zware preferentie op de winst van het preferente kapitaal, dat voor 7 % cumulatief preferent is, wordt er eenigszins door getemperd. Eene dergelijk sterke bevoordeeling van de eene categorie van aandeelhouders boven de andere is eenigszins uit den tijd. Een poging tot aanpassing is reeds eerder beproefd door het 7 % cum. pref. karakter dezer groep aandelen te veranderen in een 5 % preferentie met gewijzigde winstverdeling ten gunste dezer groep, doch de betrokken statutenwijziging is toen op departementale bezwaren afgestuit;
- 3e. het voorstel verhoogt de kansen der gewone aandelen, die geruimen tijd van dividend zijn verstoken geweest, om wederom opnieuw in de winsten der N.V. te participeeren;
- 4e. het is gewenscht het bestuur der N.V. te ontheffen van de verantwoordelijkheid eener belegging der overtollige middelen. Daar de preferente aandeelhouders in de eerste plaats recht hebben op deze overtollige middelen, is het ook juist en billijk, dat de terugbetaling op de preferente en niet op de gewone aandelen geschiedt.

Uit het bovenstaande blijkt, dat ook bij de schijnbaar zoo eenvoudige tweede reconstructie tal van vraagpunten onder de oogen zijn te zien. Het tijdperk van reorganisatie is in ons land nog niet achter den rug, zoodat de accountants gehouden zijn, hun aandacht te blijven wijden aan de reconstructievoorstellen, zoowel van publieke als van besloten N.V.'s, opdat zij, zoo volledig mogelijk georiënteerd, ook op dit terrein hunne lastgevers van advies kunnen dienen.

J. J. M. H. NIJST

NIEUWS INZAKE WETGEVING, RESOLUTIES EN BESLISSENINGEN OP HET GEBIED DER BELASTINGEN

Red.: Mr. Dr. E. TEKENBROEK

(Bijdragen en mededeelingen zende men aan den Secretaris der Redactie)

Fabrikant in den zin van de omzetbelastingwet

Tot October van het vorig jaar huldigde de Tariefcommissie de opvatting, dat niet een ieder „die goederen teelt, voortbrengt, vervaardigt, bereidt of bewerkt” als fabrikant in den zin van art. 1 — 2° van de Omzetbelastingwet kon worden aangemerkt, doch dat moest worden nagegaan of die handelingen bedrijfsmatig werden uitgeoefend. Onder bedrijf verstond de Tariefcommissie „ieder geheel van op winst maken gerichte handelingen, dat zich in het maatschappelijk voortbrengingsproces voordoet”. Ik kan hier verwijzen naar de Beslissingen in Belastingzaken nos. 5754 en 5901.

In haar uitspraak van 4 October 1935 (B.i.B. No. 5978) blijkt de Tariefcommissie echter van opvatting te zijn veranderd. Het winststreven acht zij niet meer een kenmerk, waardoor zich de fabrikant — in den zin der Omzetbelastingwet — onderscheidt.

Ter motiveering van haar gewijzigde opvatting wijst de Tariefcommissie er op „dat de wet niet spreekt over „bedrijf” „maar over „beroep”, een begrip zoo ruim, dat het mede het begrip „bedrijf” omvat.” Bovendien merkt de Tariefcommissie op, dat het woord „beroep” ruim moet worden opgevat, omdat ook de omschrijving, welke in art. 1 — 2° van „fabrikant” wordt gegeven ver boven het spraakgebruik uitgaat.

Terecht schrijft Mr. Dr. E. Tekenbroek in het Mei-nummer van dit tijdschrift (blz. 76, 2e kolom), dat „het feit, dat in een „wet een bepaald begrip gebruikt is in een betekenissen, die ver „uitgaat boven het spraakgebruik, niets zegt omtrent de interpretaties van andere in die wet gebezigde begrippen, die met „dat begrip in geenerlei logisch verband staan, hetgeen in deze „het geval is met de begrippen „fabrikant” en „beroep”.”

Tenslotte acht de Tariefcommissie het niet noodig „naar een „nauwkeurige omschrijving van het begrip „beroep” te zoeken, „om te komen tot de opvatting, dat bij „beroep” wordt gedacht „aan een „geregelde maatschappelijke werkzaamheid, waarbij „het streven naar winstbejag meestal wel op den voorgrond zal „staan, maar toch niet een zoodanige vereischte is, dat van een „beroep niet zou kunnen worden gesproken, daar waar geen „stoffelijk voordeel te wachten is.”

De Tariefcommissie is tot verandering van haar standpunt gekomen, omdat in het geval, waarop haar uitspraak van 4 October 1935 betrekking heeft, bij de strijdvraag of de belanghebbende jeugdherberg voor de leveringen van spijs en drank winst maakte e.q. beoogde, subjectieve waardeeringen een groote rol zouden hebben gespeeld.

Gesteld, dat subjectieve waardeeringen inderdaad een groote rol zouden spelen bij de beantwoording van de vraag, of naar winst werd gestreefd e.q. winst werd gemaakt, dan zou zulks toch nog geen reden zijn om zijn opvatting omtrent het begrip „fabrikant” (in den zin der wet) te veranderen. Bovendien zal de vraag, of eene instelling geacht moet worden naar winst te streven, beoordeeld moeten worden naar objectieve normen. Als zoodanig komt op de eerste plaats in aanmerking de doelstelling, zooals die blijkt uit de statuten der instelling. Daarbij zal echter moeten worden nagegaan, of met die doelstelling ook de gedragingen der instelling in overeenstemming zijn, die tot uiting komen in hare jaarrekening en boekhouding.

Voor zoover die gedragingen met de doelstelling in overeenstemming zullen blijken, zal klaarblijkelijk haar effectief streven ook aansluiten op het gestelde doel. En wanneer dan die doelstelling inderdaad een ideëel karakter heeft, is dit klaarblijkelijk ook toe te kennen aan de daarmee overeenstemmende gedragingen. Alleen in gevallen, waarin de gedragingen der instellingen, blijkens jaarrekening en boekhouding niet in overeenstemming zouden blijken met het gestelde doel der instelling, zouden andere doeleinden beoogd kunnen worden.

De hier besproken uitspraak geeft dan ook geenszins — zooals de heer *Tekenbroek* meent — een blijk van de consciëntieuze wijze, waarop de Tariefcommissie zich van haar taak pleegt te kwijten. Eerder is de uitspraak te vergelijken met den steek, welken de beste breister wel eens laat vallen.

Hoewel in art. 1 — 2° van de omzetbelastingwet het woord „beroep” wordt gebruikt en niet het woord „bedrijf” blijkt toch, zoowel uit de wet zelve als uit de wijze, waarop ze onmiddellijk na in-werking-treden in ambtelijke stukken werd toegeleucht door den Minister zelve, onder wiens leiding de wet tot stand kwam, dat fabrikant in den zin dezer wet alleen hij geacht wordt, die de handelingen, genoemd in artikel 1 — 2°, verricht of doet verrichten in zijn bedrijf. En in zooverre zal men kunnen zeggen, dat naar bedoeling van den wetgever en van de wet het woord en begrip van „beroep” in artikel 1 — 2° gelijk is te stellen aan dat van „bedrijf”.

Men denke hier b.v. aan art. 3, waar met leveren krachtens overeenkomst wordt gelijk gesteld het beschikken tot eigen gebruik door „fabrikanten over goederen uit hun bedrijfsvoorraad.”

Of aan art. 19, waar gehandeld wordt over grond- en hulpstoffen, die de fabrikant noodig heeft bij de bewerking van goederen „in zijn bedrijf”.

In par. 4 der „Instructie”, door den Minister uitgevaardigd d.d. 29 November 1933, derhalve kort na afkondiging der wet lezen wij: „als adres van vestiging van een fabrikant, welk adres bij afkorting kan worden genoemd: bedrijfsadres, geldt „in het algemeen het adres waar het (hoofd-)bedrijf van den „fabrikant is gevestigd.”

In par. 4 van den „Leidraad” wordt voor toepassing van art. 4 der wet vastgesteld, dat „het bedrijf moet een combinatie vormen van handels- en fabrieksbedrijf”.

En volgens de uitvoeringsresolutie, pag. 4 letter A moet een fabrikant, die een vergunning wenscht ingevolge art. 10, 2e lid der wet, zich wenden tot den Inspecteur der accijnzen, binnen wiens dienstkring „zijn bedrijf is gevestigd”.

Waar nu als vaststaand mag worden geacht, dat in den zin der wet hij alleen fabrikant is, die bepaalde handelingen uitoefent in een bedrijf, is het een vraag van groot belang, of het begrip „bedrijf” in den zin dezer wet, ook streven naar winst in zich sluit; niet het maken, maar het beoogen naar winst.

Dat hiervan niet uitdrukkelijk melding wordt gemaakt in de wet, ligt voor de hand, indien men mag aannemen, dat ook voor den wetgever zulks lag opgesloten in het begrip bedrijf en in geheel de strekking van de wet zelve.

Daaromtrent nu, behoeven wij ons niet in gissingen te verdiepen.

Immers, de Minister onder wien deze wet tot stand kwam, schreef in zijn Resolutie van 29 Januari 1934 (No. 122) het volgende:

„Uit art. 1 der Omzetbelastingwet volgt, dat een fabrikant een ondernemer is, die in een bedrijf goederen „voortbrengt. Van een bedrijf kan redelijkerwijze alleen „sprake zijn, indien de ondernemer een reeks van gelijk- „soortige op het maken van winst gerichte handelingen „verricht.”

En hierbij verwijst dan Zijne Excellentie naar een arrest van den II.R. van 7 April 1926 B. 3792.

Deze woorden, geschreven zoo kort na in-werking-treden van de wet, toen de uitwerking dier wet nog moeilijk de oorspronkelijke opvattingen en bedoelingen kon hebben gewijzigd, geven duidelijk te kennen, welke de zin en de bedoeling zijn van art. 1 dezer wet, alsmede van dengene, die deze wet heeft ingediend en doen aannemen.

En het kan moeilijk anders, of dezelfde moet ook de opvatting geacht worden van den wetgever zelf.

Ik leg hierop te meer nadruk naar aanleiding van het artikel van Prof. v. d. Heijden, voorkomende in het maandchrift „de Naamlooze Vennootschap” jaargang 1934/1935 Blz. 321 en volgende. Nadat Prof. v. d. Heijden in het licht heeft gesteld, welke inhoud is toe te kennen aan de begrippen „beroep”, „bedrijf” en „onderneming” laat hij deze woorden volgen:

„Ziehier ons resultaat van de ontleding van het gewone spraakgebruik, maar om de strekking van de wet „te leeren kennen, moet nog worden nagegaan of de wet- „gever dit spraakgebruik al heeft hij het hoog aangeslagen wel tot het zijne heeft gemaakt.”

Vandaar, dat ik zulks ook heb willen nagaan ten opzichte der Omzetbelastingwet. Dat hier de wetgever het gewone spraakgebruik niet gemaakt heeft tot het zijne, blijkt met overgrootte duidelijkheid uit de even aangehaalde woorden, uit de resolutie van den Minister.

En in de zooveen genoemde Resolutie van 29 Januari 1934 volgt dan ook op de reeds aangehaalde woorden, een weinig verder de mededeeling, dat kan worden aangenomen:

„dat een fabrikant alleen is degene, die een reeks van „gelijksoortige op winst maken gerichte handelingen ver- „richt.”

In haar uitspraak van 4 October 1935 deelt de Tariefcommissie mede, dat de appellerende instelling verwees naar Dr. E. v. Philippovich, Grundriss der Politischen Oekonomie, 14e druk blz. 144, waar geconcludeerd wordt, dat in de onderneming het behalen van winst doel is, — en wel om te motiveeren, dat als „fabrikant” alleen kan worden aangemerkt, degene, die bij het voortbrengen van goederen gedreven wordt door het motief winst te behalen.

Deze verwijzing was inderdaad niet gelukkig, indien de appellerende instelling er niet tevens op gewezen heeft, dat het begrip bedrijf in den zin der wet samenvalt met het begrip onderneming in de economie; of zooals Prof. v. d. Heijden in zijn reeds hierboven genoemd artikel — na verwijzing naar door den Hoogen Raad in belastingzaken gewezen arresten — schrijft: „het zijn de ondernemingskenmerken, welke in het juridische bedrijfsbegrip zijn ondergebracht.”

De in haar uitspraak van 4 October 1935 door de Tariefcommissie gehuldigde opvatting omtrent het begrip bedrijf of beroep komt niet overeen met dit juridische bedrijfsbegrip, maar met het door Prof. v. d. Heijden ontlede begrip beroep volgens het spraakgebruik, dat de Wetgever blijkens het vorenstaande niet tot het zijne gemaakt heeft.

Ook is het door de Tariefcommissie in haar uitspraak van 4 October 1935 gehuldigde begrip van beroep of bedrijf niet te verdedigen met een verwijzing naar het karakter der omzetbelasting als verteringsbelasting (hoewel in feite voor een niet onbelangrijk deel bedrijfsbelasting). Het is immers geenszins in strijd met het karakter eener verteringsbelasting, dat ze middelen voor ideële doeleinden onbelast zou laten. Men denke aan de vrijstellingen in de wet op de Personeele Belasting.

In de Omzetbelastingwet zelve zijn rechtstreeks daarvan

voorbeelden aan te wijzen. Zoo zijn van omzetbelasting vrijgesteld, dagbladen, tijdschriften, boeken. *)

Ook is er geen reden voor de vrees, dat de concurrentieverhoudingen verstoord zouden worden, indien instellingen, welke geen winst beoogen, niet in de omzetbelasting zouden worden betrokken. Aan dergelijke instellingen toeh (ziekenhuizen, rustoorden, herstellingsoorden) is concurrentie in den hier bedoelden zin vreemd.

Er is m.i. dan ook geen enkel redelijk argument voor de veranderde opvatting van de Tariefcommissie aan te voeren.

RIMMELZWAAN.

*) Bij het opnemen der vrijstelling werd zoowel het cultureele belang overwogen, als het terugvallen van den last dezer belasting op de openbare kassen.

Naschrift

Art. 1, sub 2 der omzetbelastingwet luidt: „Deze wet verstaat onder:

„1.

„2. fabrikant, dengene, die hier te lande goederen teelt, voortbrengt, bereidt of bewerkt of een of meer dezer handelingen in zijn beroep doet verrichten.”

Leest men dit artikel aandachtig dan zal het opvallen, dat taalkundig beschouwd de woorden „in zijn beroep” niet op de de juiste plaats staan. Letterlijk opgevat staat in het artikel te lezen, dat het telen, voortbrengen, vervaardigen, bereiden of bewerken niet in beroep behoort te geschieden, maar slechts het doen verrichten dier handelingen in beroep moet geschieden. Een particulier, die in een moestuintje groenten teelt of een grootmoeder, die een truitje voor haar kleinzoon breidt, zou dus fabrikant(e) zijn.

De taalkundig oogenscheinlijk niet verantwoorde plaats van de woorden „in zijn beroep” is te verklaren uit de historie van het wetsartikel. De zinsnede: „of één of meer dezer handelingen in zijn beroep doet verrichten” is bij nota van wetswijziging tijdens de mondelinge behandeling in de Tweede Kamer in de wet opgenomen, zonder enig commentaar. De bedoeling er van was een louter fiscaal technische; de minister wilde vermijden, dat bijv. de z.g. thuiswerkers van een maatkleermaker (die dus niet bij den kleermaker in arbeidsdienst zijn) als fabrikanten zouden moeten worden aangemerkt, daar de perceptiekosten noodeloos verhoogd zouden worden, indien tal van lilliput-fabrikantjes als belastingplichtigen zouden moeten worden behandeld, terwijl het bovendien bij een dergelijke verhouding aan ernstigen twijfel onderhevig zou zijn of de fiscus wel belasting zou kunnen heuren. Immers de thuiswerkers zouden dan als fabrikanten beschouwd moeten worden, hun leveringen van de vervaardigde costumes zouden echter niet als belastbare leveringen aangemerkt kunnen worden, daar er geen eigendom van goederen door overgaat. De eigendom der goederen blijft immers bij den kleermaker. (Zie art. 661 BW.) Het was dus noodzakelijk, wilde men een sluitend geheel krijgen, door wetsduiding den kleermaker, hoewel hij zelf in deze de goederen niet vervaardigt, als fabrikant aan te wijzen.

Het is o.i. noodzakelijk deze beperkte strekking van de wetswijziging bij de interpretatie der wet steeds in het oog te houden; de toevoeging „of één of meer dier handelingen in zijn beroep doet verrichten” moet dus min of meer los van het voorafgaande worden gelezen. Eenerzijds zal het gevolg daarvan zijn, dat de plaats van de woorden „in zijn beroep” niet zoo vreemd is als hij taalkundig wel lijkt, anderzijds moet het tot de conclusie leiden, dat de woorden „in zijn beroep” niet gebezigd mogen worden bij de interpretatie van het eerste deel der zin. Zulks is ook geenszins noodig. In het systeem van de

wet ligt opgesloten, dat het telen, voortbrengen, etc. waarvan het eerste deel van art. 1 sub 2 gewaagt, bedrijfsmatig dient te geschieden. De Heer *Rimmelzwaan* wijst daarop zeer te recht.

Ons bezwaar tegen de uitspraak van de Tarief-commissie was dan ook, dat zij voor de vaststelling van de draagwijdte van het begrip fabrikant, aan het filosofeeren is geslagen over het begrip „beroep”, terwijl zij had kunnen volstaan met te onderzoeken, wat te verstaan valt onder bedrijfsmatig (dit germanisme zij ons vergeven) telen, voortbrengen, etc.

Wij verschillen nu met den Heer *Rimmelzwaan* van meening, wat betreft de omschrijving van het begrip „bedrijf”, of zoo men wil „bedrijfshuishouding”; het streven naar winst achten wij geen criterium van dit begrip. Vandaar dan ook, dat wij meenen dat een jeugdherberg, als rechtspersoon, een bedrijf uitoefent, en met de Tarief-commissie, zij het langs een anderen weg, tot de conclusie komen, dat een jeugdherberg als fabrikant in den zin der Omzetbelastingwet te beschouwen is.

Het valt niet te ontkennen, dat het Departement in den beginne op tal van punten de draagwijdte van de Omzetbelasting niet direct heeft gepeild en dan ook verschillende keeren is moeten terugkomen op aanvankelijk verkondigde meningen. De interpretatie van het begrip „bedrijf” is daarvan een voorbeeld. Uit zoo'n aanvankelijk verkondigde opvatting van het Departement (doorgaans vervat in een ministerieele resolutie) valt zonder twijfel een (historisch) argument te putten, maar de Heer *Rimmelzwaan* ziet over het hoofd, dat bij interpretatie van wetten dergelijke argumenten doorgaans moeten wijken, (vooral bij de heerschende rechtsopvattingen, die voor alles een wet uit de wet zelf willen interpreteeren, en aan historische argumenten slechts in de tweede plaats betekenis toekennen) voor argumenten ontleend aan de ratio legis, aan het systeem der wet.

De bedoeling van den wetgever is nu voor alles geweest met de Omzetbelastingwet zoo weinig mogelijk bestaande concurrentieverhoudingen te verstoren. Art. 4 is daarvan de belangrijkste uiting. Bij deze ratio legis past nu alleen het winststreven als criterium van het begrip „bedrijf” te laten schieten. Men komt zoodoende ook tot een aanvaardbare interpretatie van de wet voor het particuliere bedrijfsleven, dat te concurreeren heeft met organisatievormen, waarbij het winststreven niet aanwezig is. Jeugdherbergen zijn daarvan juist een goed voorbeeld; voor pensionhouders en hoteliers zijn zij zonder twijfel concurrenten.

De consequentie van de gevallen uitspraak is zonder twijfel, dat tal van instellingen met een ideëel doel (rusthuizen, herstellingsoorden, retraits-huizen, kloosters, etc.) binnen het heffingsgebied van de omzetbelasting worden getrokken. Wetswijziging kan hier slechts uitkomst brengen; t.w. categorische wettelijke vrijstellingen van omzetbelasting voor dergelijke instellingen als zij een bedrijf uitoefenen. De Heer *Rimmelzwaan* is intusschen niet bijster gelukkig met naar voren te brengen, dat dergelijke vrijstellingen niet strijdig zijn met het karakter van verteringsbelastingen, want onwillekeurig wordt men er dan ook aan herinnerd, dat dergelijke instellingen tal van accijns-goederen gebruiken (zout, suiker, vleesch, etc.) en daarvoor gelijk een iegelijk hun bijdragen aan den fiscus hebben te betalen. Persoonlijk zijn wij geen voorstander van het drijven van sociale politiek door middel van belastingwetten; dat werkt slechts verwarrend. Wil de Overheid bepaalde uitingen in het maatschappelijk leven steunen, dan is directe steun het aangewezen middel; men weet dan precies waaraan men toe is.

Gelijk gezegd blijven wij niettegenstaande de daarop geleverde critiek (zie ook Mr. *Zeelenberg* in het Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie dd. 25 Juli No. 3474) de conclusie, waartoe de Tarief-commissie in deze komt, juist achten. Ook het door ons gebezigd epitheton voor de wijze, waarop

de Tarief-commissie haar taak vervult, handhaven wij; zeker in een maandblad, dat o.m. aan de bedrijfseconomie gewijd is, is o.i. een apprecieerend woord over de aandacht, die de Tarief-commissie blijkens verschillende uitspraken aan de bedrijfs-economische literatuur besteedt, op zijn plaats.

Mr. Dr. E. TEKENBROEK

LASTIGE GEVALLEN

De bedoeling van deze rubriek is gelegenheid te bieden lastige gevallen, die zich in de praktijk van den accountant voordoen of kunnen voordoen, — lastig, omdat er een onoplosbare tegenstrijdigheid tusschen theorie en praktijk schijnt te bestaan — hier ter sprake te brengen, resp. ter oplossing aan den lezer voor te leggen. De Redactie doet een voortdurend beroep op allen, die op zulke „gevallen” stuiten, om ze te formuleeren en bij den secretaris in te zenden.

BOEKBESPREKING

De Kantoormachinegids. Losbladig handboek met maandelijksche aanvullingen over kantoormachines en aanverwante technische hulpmiddelen. Redactie: Adviesbureau en Inlichtingendienst inzake Kantoormachines. Uitgave: N.V. Drukkerij & Uitgeverij v/h C. de Boer Jr., Den Helder.

De inrichting van een doelmatige administratie vereischt, behalve kennis van de eischen, die de bedrijfsleiding daaraan stelt, ook kennis van de verschillende hulpmiddelen, die kunnen worden aangewend. De kennis van de hulpmiddelen kon tot dusverre worden verkregen uit de literatuur op dit gebied en uit de prospectussen, die de handelaren en importeurs op vrijgeveige wijze ter beschikking der belanghebbenden plegen te stellen. Evenwel is het gebied der administratieve hulpmiddelen een gebied, waarop de techniek snel voortschrijdt: steeds worden veranderingen en verbeteringen aangebracht en de literatuur is dus spoedig verouderd. Terwijl het bezwaarlijk is, aan de hand der prospectussen op de hoogte te blijven, vooral omdat het den accountant, die de algemeene praktijk uitoefent, dikwijls uit hoofde van tijdsgebrek moeilijk zal zijn om door middel van een vergelijkende studie de voor- en nadelen van de verschillende machines tegen elkaar af te wegen.

De Heer R. W. Starreveld, de leider van het Adviesbureau en den Inlichtingendienst inzake Kantoormachines, heeft het ondernomen om in de hier bestaande behoefte te voorzien door de uitgave van „De Kantoormachinegids”. Hij heeft daarvoor den vorm gekozen van een losbladig handboek, dat ontstaat door de maandelijks toegezonden gedeelten volgens een bepaalde systematiek te vereenigen in een band. De toegepaste systematiek wijkt eenigszins af van die welke men gemeenlijk in de literatuur vindt. Worden in de literatuur de machines meestal ingedeeld naar de doeleinden waarvoor ze gebruikt worden, de Heer Starreveld geeft een indeeling betrekking hebbende op de directe functies der machines, waarbij machines met meer dan een functie zijn gerangschikt onder de functie, die voor de desbetreffende machine het meest karakteriseerend is. Zoo zijn de ponskaartenmachines gerangschikt onder het hoofd „Sorteren”, daar bij deze machines de sorteerfunctie in den regel domineert en bovendien historisch primair is. De Heer Starreveld komt dan tot de volgende hoofdindeeling:

0. Algemeen gedeelte
1. Sorteren
2. Schrijven

3. Tellen
4. Rekenen
5. Formulieren
6. Diversen

Uit deze indeeling blijkt, dat de redactie zich niet uitsluitend wenscht te beperken tot „machines”; zij betreft ook in haar onderzoek andere technische hulpmiddelen der administratie, zooals doorschrijffapparaten, kaartsystemen e.d. Het is haar bedoeling iedere rubriek te beginnen met een algemeene bespreking, waarna in alfabetische orde, een beschrijving van de machinemerken volgt.

Het terrein, dat door „De Kantoormachinegids” wordt bestreken, is zeer uitgebreid; in den eersten jaargang, die thans compleet is, heeft de redactie nog slechts op de rubriek „tellen” een algemeene inleiding gegeven; in de overige rubrieken zijn weliswaar verschillende merken besproken (en wel hoofdzakelijk nieuw op de markt verschenen machines), doch daar ontbreekt nog de algemeene inleiding.

De inleiding op de rubriek „tellen” omvat o.m. een algemeen gedeelte, dat interessant is, omdat daarin is verwerkt het resultaat der proeven, die met 200 personen zijn genomen, teneinde een beeld te krijgen van de resultaten die in de praktijk met verschillende teltechnieken (hoofdtellen verticaal; hoofdtellen horizontaal; tellen met niet-schrijvende telmachine; tellen met schrijvende telmachine met volledig toetsenbord; tellen met schrijvende telmachine met 10-toetsensysteem) worden bereikt gedurende een onderzoek, dat, naar gelang van de snelheid waarmede door de proefpersonen werd gewerkt, van 15 tot 70 minuten duurde, een tijd die, naar de redactie terecht opmerkt, niet lang genoeg is om conclusies te trekken t.a.v. het optreden van vermoeidheid.

Na het gedeelte, dat betrekking heeft op het tellen in het algemeen, volgt een beschouwing van de schrijvende telmachines. Hierin is vermeld het resultaat van tijdstudies; vergeleken is het resultaat van schrijven en tellen met behulp van een schrijvende telmachine met schrijven met de hand, gevolgd door optellen uit het hoofd; het eerste gaat $2\frac{1}{2}$ —4 maal zoo snel als het laatste.

Daarna volgt een bespreking van de schrijvende telmachines met één telwerk; behandeld worden:

- het telwerk
- het schrijfwerk
- de wagen
- het toetsenbord en de automatische besturing.

Vervolgens worden in een tabel de verschillende eigenschappen en mogelijkheden geresumeerd en van een aantal met name genoemde machines wordt aangeduid of ze deze eigenschappen bezitten en of zich die mogelijkheden daarbij voordoen.

Ten slotte wordt op uniforme wijze van verschillende machines een uitvoerige geïllustreerde bespreking gegeven, waarbij ook de fabrikant en de importeur worden vermeld; slechts de prijs ontbreekt.

Iedere aflevering is voorzien van een controlelijst; aan de hand daarvan kan worden nagegaan of de bladen in juiste volgorde in de band zijn opgeborgen.

Ik heb alle lof voor de zorgvuldige wijze, waarop de redactie zich kwijt van de taak die zij op haar schouders heeft genomen. Als ik een bezwaar zou willen uiten, dan zou het er een zijn, dat verband houdt met de gevolgde wijze van uitgeven, in den vorm van maandelijksche afleveringen. In den eersten jaargang werd, zooals gezegd, een inleiding gegeven op „tellen”. op „schrijvende telmachines” en op „telmachines met één telwerk”. Als ik hetgeen aan algemeene inleidingen gegeven is,